

ISSN:2181-0427

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**



2020 йил 6 сон

the nature and properties of modern eco-terms, their systems, processes and patterns of development in modern Russian and French. Ecotermins give a clear scientific definition of the subject, phenomenon, etc. from the field of ecology. However, ecotermins are characterized by: the presence of emotionally expressive connotations; optional stylistic neutrality; potential ability to determinologization and reterminologization in the process of historical development of the language system. Ecoterminosystems are part of the national cultural code of native speakers of French and Russian. Individually, they can implement, to varying degrees, all language functions.

References

1. Экология. Учебник для технических вузов / Под ред. Л. И. Цветковой – СПб: Новый журнал, 2012. – 452 с.
2. Комиссаров В. Н. Теория перевода: Учебное пособие – М.: Высшая школа 1990. – 253 с.
3. Колошьян В. В. Лексико-стилистическая характеристика французских публицистических текстов экологической тематики: переводческий аспект : дисс ... канд филолог. наук: 10.02.20. – Москва, 2007. – 292

ДАВР ВОҶЕЛИКЛАРИНИНГ МИФОЛОГИК ОБРАЗЛАР ВОСИТАСИДА ИФОДАЛАНИШИ

Нуруллаева Сарвиноз Мажидовна
Бухоро давлат университети
таянч докторанти

Аннотация: Ушбу мақолада замонавий ўзбек шеърятда даврнинг турли воқеликлари мифологик образлар воситасида метафоризация қилиниши ҳақида фикр юритилган.

Калит сўзлар: замонавий шеърят, мифологик образ, метафора, метафоризация, аждаҳо, юҳо, ялмоғиз, Азроил, иблис, шайтон.

ВЫРАЖЕНИЕ СОБЫТИЙ ПЕРИОДОВ С ПОМОЩЬЮ МИФОЛОГИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ

Нуруллаева Сарвиноз Мажидовна
Бухарский государственный университет
докторант

Аннотация: В данной статье рассматривается метафоризация разных событий периодов с помощью мифологических образов в современной узбекской поэзии.

Ключевые слова: современная поэзия, мифологический образ, метафора, метафоризация, дракон, Баба Яга, Азраил, дьявол.

EXPRESSION OF EVENTS OF PERIODS THROUGH THE MYTHOLOGICAL IMAGES

Nurullayeva Sarvinoz Majidovna

Bukhara State University

PhD student

Annotation: *This article discusses the metaphorization of events of different periods through the mythological images in modern Uzbek poetry.*

Key words: *modern poetry, mythological image, metaphor, metaphorization, dragon, witch, Azrael, devil.*

Маълумки, ўзини ўраб турган ташқи оламни ва унда юз берувчи ҳодисалар сабабини билишга қизиққан ибтидоий одам уни образли тасаввур қилган. Натижада ҳиссий образлар сифатида мифологик образлар пайдо бўлган. Мифологик образлар барча халқларнинг тилида мавжуддир ва ҳар бир халқнинг миллий, маданий тушунчалари асосида кодлаштирилган. Мифонимларни метафоризациялаш воситасида кўпинча мифопоэтонимлар ҳосил бўлади ва инсоннинг турли кечинмаларини бадиий ифодалашга хизмат қилади. Шулардан ялмоғиз очкўзлик, шайтон айёрлик, аждар ёвузлик, Азроил шафқатсизлик, дўзах азоб-уқубат, дев душманлик каби семаларда инсон нафратини интенсиф ифодалаш рамзига айланган.

Рус олими Н.Д. Арутюнова “сўзнинг маъноси қанчалик мавҳум ва камситувчи бўлса, шунчалик осон метафоризация қилинади”, деб ҳисоблайди. Метафоризация ёрқин образ яратиш, нутқ қаратилган предметга эмоционал-ҳиссий муносабатни, баҳони ифодалаш мақсадида сўзларни кўчма маъносида қўллашдир. У нутқ адресатига таъсир кўрсатишга хизмат қилади” [9]. Рамз ва метафора, асосан, бадиий асарнинг ўзига хос ифода услуби сифатида қўлланилади. Бу шунинг англатадики, метафоризациялаш орқали ўқувчининг тасаввурига конкрет образ тасвири етказиб берилади.

Ватанимиз тарихида шундай саҳифалар мавжудки, унинг талқини ва тасвири бадиий ижодда акс этмай қолмаган. Хусусан, адабиётимизда Иккинчи жаҳон уруши даври, мустабид тузумнинг миллионлаб фуқаролар қони билан юргизилган қатағон сиёсати оқибатлари, шахсга сиғиниш даври фожиалари, истиқдолнинг илк йилларида душманларнинг юрт мустақиллигига қарши қилган ёвуз қилмишлари, диний экстремизм ва террорчилик ҳаракатларининг мудҳиш манзаралари ўзига хос рамзий образлар воситасида тасвирлаб берилган.

Ҳар қандай уруш ҳамиша инсонлар бошига чексиз қулфатлар келтирган. Шунинг учун у ҳар доим қораланган. Замонавий ўзбек шеърлятида ҳам уруш мавзуси талқин қилинар экан, унинг ёвуз мифологик образлар воситасида ифода этилгани алоҳида диққатни тортади. Бу мавзуда яратилган кўплаб шеърларда уруш, босқинчилар, замбараклар, ёнғин тасвири, асосан, аждар метафораси воситасида берилса, фашистлар бошлиғи малъун Гитлер, қирувчи самолётлар ялмоғиз

қиёфасида, атом бомбаси, жанг майдони эса дўзах метафораси орқали ифодаланганини кўриш мумкин.

Замонавий ўзбек шеърияти вакили Ойдин Ҳожиева “Балоғат йиллари” шеърида уруш ҳамма ёқни вайрон этиб, кул қилувчи, одамларни ҳалок этувчи даҳшат эканини кўрсатиш учун аждаҳо образидан фойдаланган:

Қишлоқларнинг не-не ўғлонин
Ютди уруш деган *аждаҳо*.
Бўй қизларнинг гулдай армони
Истар эди севгидан зиё [8, 274].

Аждаҳо (аждар, аждарҳо) энг мураккаб ва универсал зооморф образлардан бири бўлиб, у турли халқлар оғзаки ижодида қанотли, оғздан ўт пуркайдиган, икки ва ундан ортиқ бошли илон қиёфасидаги афсонавий махлуқ образи сифатида гавдалантирилади. [3, 23].

“Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да ажда(р)ҳо форсча сўз бўлиб, афсонавий катта илон эканлиги, кўчма маънода қонхўр, ёвуз одамга нисбатан нафратни ифодалаши айтилади [6, 44]. Бадиий ижодда аждаҳо, асосан, ёвузлик ва очкўзлик тимсоли саналади ва кўчма маънода нафс, нафрат маъноларини ифодалашга хизмат қилади.

“Ўзбек тили теоморфик метафораларининг қисқача концептуал луғати”да аждаҳо образи ўндан ортиқ кўчма маъноларда қўлланилиши қайд этилган [3, 23-24]. Жумладан, аждаҳо сўзи ғоят кучли туйғу (масалан, ишқ, нафс, аёвсизлик ва раҳм-шафқатсизлик), салбий иллатлар (манманлик, очкўзлик, босқинчилик), зарарли тузум (масалан, собиқ тоталитар тузум, қатағон даври), дард (касаллик, ғам-андух, ташвиш), жангу жадал (уруш), техник қуро (масалан, замбарак), босқинчилар, зўравонлар, жиноий тўдалар, нафси бузуқ кимсаларга нисбатан поэтик кўчимни ифодалаши айтиб ўтилган.

Шоир Жамол Сирожиддин “Тарих варақлари – кеч куз хазони” шеърида аждаҳонинг жуда катта майдонга қутку солиш, ямлаш, осмондан учиб ўтиб заҳри қотилини сочиш (олов пуркаш) семасидан фойдаланиб, нафсни унга менгзаиди:

Нафсимиз қуритди денгиз, қўлларни,
Тоғларни ямлади нафс отлиғ *аждар*,
Суяклар беади бизнинг йўлларни
Сепдик худо халқи устидан заҳар [4, 56].

Ҳақиқатан, тарих инсоннинг нафс туфайли табиат ва жамиятга жуда катта талофат етказганига гувоҳ. Энг катта урушлар ҳам нафс сабабли, бойлик орттириш, шуҳрат қозониш илинжида бошланган. Табиатга шафқатсизларча муносабат ва урушлар туфайли денгизлар чекинди, чўллар кенгайди, инсонлар ва жониворлар нобуд бўлди, иқлим ўзгарди, сув ва ҳаво заҳарланди, гумбазлар ўрнини кул тепалар эгаллади. Шу жиҳатдан шоирнинг нафсни аждарга қиёслаши тўғридир. Ж.Сирожиддин ушбу шеърида ўтмишдаги қора кунларнинг дев, жин ё аждаҳо каби намоён бўлиши – ваҳм уйғотишини куйидагича ифодалайди:

Тарих деб аташган бу зулмат аро
Тиккайган ҳар вақо қутлу солажак.

Ким дер: “*дев ё жин бу!*”, ким дер: – “*аждаҳо!!*”

Кечир биз гумроҳни ёруғ келажак [4, 55].

XX аср ўзбек шеърятининг забардаст вакили Тўра Сулаймон “Онаизор” шеърисида II жаҳон урушининг бошланишига сабабчи бўлган фашист Гитлерни ялмоғизга, урушнинг ўзини эса аждаҳога ўхшатган:

*Аждаҳо мисол элга
Баралла очиб оғиз,
Уруш бошлаганида
Гитлер номли ялмоғиз,
Олдинма-кейин кетди
Уч ўғлим саллотликка [5, 56].*

Замонавий ўзбек шеърятисида Ялмоғиз образининг ямламай ютиш, еб-тўймастик, очкўзлик ва очофатлик каби хусусиятлари назарда тутилиб, уруш, ғам, талофат, нафс каби тушунчаларни рамзий ифодалаш учун қўлланилган. Бундан бошқа мифологик образлар қатори ушбу образ ҳам кўпинча тўғридан-тўғри стилизация қилинмай, кўчма маънода қўлланилиши, яъни метафоризация қилиниши англашилади. Бу ҳолат эса, ўз навбатида, бадиий нутқ экспрессивлигини таъминлайди.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, “метафоризация ҳодисасининг заминиди қиёслаш натижасида эришилган (аниқланган) ўхшатиш идеяси ётади”.

Ялмоғиз образи деярли барча жаҳон халқлари фольклорисида мавжуд. Қадимги туркларнинг оғзаки ижодида фаол персонаж саналган ялмоғиз ташқи кўриниши жиҳатидан аждарҳо билан қиёсланади. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижодида ялмоғиз ўта хунук қари кампир, дуч келган ҳамма нарсани еб-ютиб юборадиган афсонавий махлук, жодугар сифатида тасвирланади.

Сир эмаски, қатағон деб аталган қонли сиёсат маънавийтимизнинг минглаб дарғалари илдизига болта урди, уларнинг ижоди айни гуллаган чоғида ҳаётларини хазон қилган совуқ шамол бўлди. Омон Матжоннинг “Нега мен?!” достони қатағон сиёсати фожиаларини акс эттирган асарлардан бўлиб, унинг “Турғунлик йиллари” бобида миллатнинг ҳақиқий фарзандларини йўқ қилмоқни мақсад қилган қонли тузум юҳо образи орқали ифодаланган:

*Ҳеч ким ўз молига қўёлмас баҳр,
Бору йўғимизни билмайди дунё,
Ҳеч кимдан сўрамай-нетмай не юҳо
Бу юртдан қурбонлик ямлашга тушди [2, 19].*

Шоир ҳатто “айбин билмай кетган” ота-боболаримиз, “халқ душмани” тамғаси урилган, аслида миллатпарвар бўлган инсонларни сўрамай-нетмай қурбон қилган қатағон сиёсатининг нақадар қонхўр ва ваҳшийлигини кўрсатиш учун юҳо метафорасидан фойдаланади.

Халқ қарашларига кўра, илон тўққиз ёшгача “илон”, тўққиздан тўқсон тўққизгача “афҳи”, тўқсон тўққиз ёшдан тўққиз юз ёшгача “аждар”, тўққиз юздан тўқсон минг ёшгача “юҳо” деб аталади [1].

Демак, шоир тузумнинг ёвузлик даражасини ва унга нисбатан халқнинг нафратини энг юқори кўрсаткичда ифодалаган. Бегуноҳ инсонларни ёппасига қурбон қилган қаттол тузум ўлжасини ямламай ютувчи ёвуз ва очкўз махлуқ – юҳога тенглаштирилган.

Кўчқор Норқобилнинг “Карантинда” шеърдан олинган куйидаги мисраларда короновирус касаллигининг жамийки одамларга етказаётган азияти, азоби иблиснинг ёвузлигига, шафқатсизлигига тенглаштирилган бўлса, унинг ўлимга сабабчи бўлаётгани Азроилга ўхшатилиб, тожсимон вирусга инсонлар нафрати кучайтирилиб ифода этилган:

Бунчалар жоҳилсан, эй қизил *иблис*,
Азият тортмоқда сендан одамзод.
Қудратингни танга гоҳ эттириб ҳис,
Азроил мисоли жон оласан, дод! [10]

Бугунги кунда дунё халқларининг ижтимоий, сиёсий, иқтисодий ҳаётига хавф солиб турган воқеликлардан энг каттаси, шубҳасиз, короновирус пандемияси бўлиб турибди. Барча соҳалар каби бадиий адабиёт ҳам унга муносабат билдирмай қолмади, албатта. Замонавий ўзбек шеърляти вакиллариининг бугунги кунда ижтимоий тармоқларда эълон қилинаётган ушбу мавзуга оид аксарият шеърларида тождор вирусга нисбатан нафратни ифодалаш мақсадида ёвузлик семасини ташувчи мифологик образлардан фойдаланилган.

“Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да “иблис” арабча сўз бўлиб, одамларни дин йўлидан оздирувчи, уларни гуноҳга, жиноятга, разолатга бошловчи ёвуз руҳ ёки ёвуз руҳларнинг бошлиғи, шайтон деб кўрсатилган. Кўчма маънода айёр, қув, алдамчи одамга нисбатан ишлатилади [7, 534].

Азроил ўлим фариштаси бўлиб, арабчада “Малак ул-мавт” дейилади. Бадиий ижодда жон олувчи, фотих, босқинчи, бераҳм маъноларини образли ифодалаш учун Азроил метафорасидан фойдаланилади.

Умуман олганда, образлилик, тасвирийлик каби категориялар хос бўлган бадиий нутқда тилнинг эстетик функцияси намоён бўлади. Ўқувчига алоҳида куч билан таъсир қилиш, образ яратиш учун тасвирий восита сифатида, асосан, метафорадан фойдаланилади. Шунинг учун улар орқали инсоннинг турли эмоцияси экспрессив тарзда ўз ифодасини топади.

Замонавий ўзбек шеърлятида давр воқеликлари талқинида ҳам хилма-хил поэтик ва рамзий ифодалар яратишда мифологик образлар ўзига хос ўрин эгаллайди. Ёзма адабиётда ижодкор фольклорга хос мифологик образларни қўллар экан, уларни ўз мақсади ва ғояси йўлида ишга солади.

Хуллас, замонавий ўзбек шеърлятида турли даврларнинг синовли воқеалари акс эттирилган экан, даврга хос ярамасликлар салбий мифологик образлар орқали кўрсатилган. Бу эса ижодкор туйғулари (нафрати)нинг нутқий экспрессивлигини таъминлашга хизмат қилган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

10. Жўраев М., Ўраева Д. Ўзбек мифологияси. Дарслик. – Т.: Наврўз, 2019. – 555 б.
11. Матжон О. Одамнинг сояси қуёшга тушди (Шеърлар). – Т.: Ёзувчи, 1991. – Б. 19.

12. Махмараимова Ш. Ўзбек тили теоморфик метафораларининг қисқача концептуал луғати. – Т.: Чўлпон, 2018. – 100 б.
13. Сирожддин Ж. Заҳҳок салтанатинда (шеърлар). – Самарқанд: Суғдиёна, 1994. – 136 б.
14. Сулаймон Т. Истар кўнгил (Шеърлар, дostonлар). – Т.: Ғ.Ғулом, 1984. – 222 б.
15. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. 1-жилд. – Т.: ЎЗМЭ, 2006. – 680 б.
16. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. 2-жилд. – Т.: ЎЗМЭ, 2006. – 672 б.
17. Ҳожиева О. Мушфиқ онажон. – Т.: Ғ.Ғулом, 1983. – 274 б.
18. Из истории русского языка. Язык XX века. <https://studfiles.net/preview/1771962/>
19. Қўчқор Норқобил. Карантинда Халқимга. https://t.me/yozuvcilar_uz

RIK RIORDANNING “PERSI JEKSON VA OLIMPIYLIKLAR” ASARIDA PASTISH TAHLILI

Xabibullaeva Roza Muhammadayubovna Buxoro Davlat Universiteti Xorohiy tillar fakulteti Ingliz adabiyoti kafedrasida

Annotatsiya: ushbu maqolada pastishning Amerikalik yozuvchi Rik Riordanning “Persi Jekson va Olimpiyaliklar” pentalogiyasining birinchi romani “Chaqmoq o‘g‘risi” da tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: pastish, pentalogiya, anturaj, xronotop.

АНАЛИЗ ПАСТИШ В ПЕНТАЛОГИИ АМЕРИКАНСКОГО ПИСАТЕЛЯ РИКА РИОРДАНА «ДЖЕК ПЕРСИ И ОЛИМПИЙЦЫ»

Xabibullaeva Roza Muhammadayubovna Buxarский Государственный Университет Факультет иностранных языков кафедра Английской филологии

Аннотация: Данная статья посвящена исследованию пастиха в пенталогии американского писателя Рика Риордана «Джек Перси и Олимпийцы», а именно в первом романе под названием «Похититель молнии».

Ключевые слова: пастих, пенталогия, антураж, хронотоп.

THE ANALYSIS OF PASTICHE IN “PERSI JACKSON AND THE OLIMPICS” BY RICK RIORDAN

Xabibullaeva Roza Mukhammadayubovna Bukhara State University Foreign Languages Faculty English Literature Department

Abstract: This article deals with the analysis of pastiche in literature, particularly in “The Lightning Thief” by American author Rick Riordan. The research identifies pastiche as a term which is applied to a literary work that is a broad mixture of things – such as themes, concepts, and characters – imitated from different literary works.

Key words: pentalogy, pastiche, mythology, entourage.

Жўраев М., Қаюмов О.	
23 Ўзбек тилидаги касб-хунар номларининг лексикографик таҳлили Муҳаммадалиева М	151
24 Хорижий тил ўқитувчисининг коммуникатив компетенциясига қўйиладиган замонавий талаблар Адхамжонов М., Нуриллаев Э.	156
25 Структурно-семантический анализ трехактных глаголов в современном русском языке. Абдурахманов Ф.И	161
26 К вопросу сравнительно-сопоставительного анализа терминологического корпуса подязыков альтернативного топлива и электроники: по данным частотных словарей Галиакберова А.....	166
27 Lexical-stylistic and functional-semantic features of environmental texts Nigmatullina A	170
28 Давр воқеликларининг мифологик образлар воситасида ифодаланиши Нуруллаева С.М	174
29 Rik riordanning “persi jekson va olimpiyliklar” asarida pastish tahlilI Habibullaeva R. M	179
30 Алишер Навоий лирикасида ибораларнинг услубий жиолари Ражабова М.Б	183
31 Инглиз ва ўзбек ундош товушлари тизими ва улар орасидаги фарқлар Хайдарова И.Н	189
32 Тил ва тафаккур муносабатлари масаласига оид мулохазалар. Ахмаджонов О.К	203
33 Навоий сўз сеҳри ва нутқ одоби хусусида Собирова М.Ю.....	206
34 Ижодий ёзувни ривожлантиришга ёрдам берувчи омиллар Рахимова М.Э , Мирзакаримова З.....	211
35 Бадиий онгнинг архаик ёки мифопоэтик тури Рахманов Т.Л	215
36 Особенности эстетической системы в романе ф.достоевского “братья карамазовы” Дусмухамедова З. У, Чжен Е.В.....	222
37 Суғдий манбалар ономастикасининг тарихий тилшунослик таҳлили Шаякубов Ш.Ш, Ибрагимов Қ.Д	225
38 Алишер Навоий шахсини ўрганишда тарихий, илмий, бадиий асарлардан фойдаланиш Абдуллаев К.А	231
39 Nomshunoslikka oid tadqiqot metodlari G’aniyev N.O’	236